

Міністерство освіти і науки України  
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка  
Кафедра української мови

«До захисту допускаю»  
завідувач кафедри української мови  
доктор філологічних наук, професор  
\_\_\_\_\_ Віра КОТОВИЧ  
«\_\_\_\_\_» \_\_\_\_\_ 2025 р.

## **ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (НА МАТЕРІАЛІ СЛОВНИКАРСТВА ДІАСПОРИ)**

Освітня програма: «Середня освіта (Українська мова і література, мова і  
література (англійська))»

Спеціальність: 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями)

Предметна спеціальність: 014.01 «Середня освіта» (Українська мова і  
література)

Додаткова предметна спеціальність: 014.02 «Середня освіта» (Мова та  
зарубіжна література (англійська))

### **МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА**

на здобуття кваліфікації: Магістр середньої освіти.  
Вчитель української мови і літератури,  
вчитель англійської мови та зарубіжної літератури

Автор роботи – **Анастасія ХАНАС** \_\_\_\_\_

Науковий керівник – к. філол. н., доцент  
**Михайло ПАНОЧКО** \_\_\_\_\_

Дрогобич, 2025



## АНОТАЦІЯ

**Анастасія Ханас. Вивчення української лексикографії в закладах загальної середньої освіти (на матеріалі словникарства діаспори)**

У магістерській роботі комплексно висвітлено процес вивчення української лексикографії (зокрема діаспорної) в закладах загальної середньої освіти..

У дослідженні розглянуто історію становлення та типи словників української діаспори, проаналізовано теоретичні основи лексикографії, визначено методи інтеграції лексикографічних матеріалів у навчальний процес, оцінено використання словників діаспори як освітнього ресурсу для розвитку мовної компетентності. Вперше здійснено комплексний аналіз методики вивчення лексикографічних напрацювань української діаспори в закладах загальної середньої освіти.

Магістерська робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Ключові слова: українська лексикографія, словникарство діаспори, методи вивчення, мовна компетентність, навчальний процес.

## ABSTRACT

**Anastasiia Khanas. Study of Ukrainian lexicography in secondary education institutions (based on diaspora lexicography materials).**

The master's thesis comprehensively covers the process of studying Ukrainian lexicography (in particular diaspora lexicography) in secondary education institutions.

The study examines the history of the formation and types of Ukrainian diaspora dictionaries, analyzes the theoretical foundations of lexicography, identifies methods for integrating lexicographic materials into the educational process, and evaluates the use of diaspora dictionaries as an educational resource for the development of language competence. For the first time, a comprehensive analysis of the methodology for studying lexicographic works of the Ukrainian diaspora in secondary education institutions has been carried out.

The master's thesis consists of an introduction, three sections, conclusions, and a list of sources used.

Keywords: Ukrainian lexicography, diaspora lexicography, study methods, language competence, educational process.

## **ЗМІСТ**

|                                                                                                                          |           |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>ВСТУП</b>                                                                                                             | <b>5</b>  |
| <b>РОЗДІЛ 1. З історії становлення українського словникарства діаспори. «Енциклопедія українознавства».</b>              | <b>9</b>  |
| <b>РОЗДІЛ 2. Теоретичні засади вивчення лексикографії діаспори у закладах загальної середньої освіти</b>                 | <b>22</b> |
| <b>РОЗДІЛ 3. Методи та підходи до вивчення лексикографії української діаспори в закладах загальної середньої освіти.</b> | <b>31</b> |
| <b>ВИСНОВКИ</b>                                                                                                          | <b>45</b> |
| <b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ</b>                                                                                        | <b>48</b> |

## ВСТУП

Лексикографія – важлива складова мовознавчої науки, яка вивчає теорію і практику укладання словників. У шкільному курсі української мови вивчення лексикографії спрямоване на формування в учнів умінь користуватися різними типами словників, розуміти структуру словникової статті, збагачувати словниковий запас та вдосконалювати культуру мовлення.

Лексикографія поділяється на теоретичну та практичну. Теоретична лексикографія визначає закономірності опису лексики, а практична займається безпосереднім укладанням словників. Словники є важливим джерелом знань про значення, походження, уживання і правопис слів.

Вивчення лексикографії (зокрема діаспорної) у закладах загальної середньої освіти має на меті сформувати у школярів умінь знаходити й інтерпретувати лексичну інформацію, користуватися різними видами словників – тлумачними, орфографічними, фразеологічними, перекладними. Учні повинні розуміти значення слова в різних контекстах, уміти користуватися словниковими джерелами для уточнення змісту й уживання слів.

Вивчення лексикографії передбачено на всіх етапах навчання у закладах загальної середньої освіти. У початкових класах учні знайомляться з поняттям слова, дізнаються про тлумачні словники, навчаються знаходити значення незнайомих слів. У середній школі розглядаються різні типи словників – орфографічні, фразеологічні, синонімічні. У старших класах учні поглиблюють знання з історії української лексикографії, знайомляться з електронними словниками та принципами укладання словникових статей.

Для ефективного вивчення лексикографії використовуються різні методи: практичні, інтерактивні, дослідницькі. До практичних належить робота зі словниковими статтями, добір синонімів, складання власних міні-словників. Інтерактивні методи – мовні ігри, квести, створення учнівських

онлайн-словників. Проектна діяльність може включати роботи на теми: «Мій мікрословник рідного краю», «Історія одного слова», «Словники мого професійного майбутнього».

Сучасний етап розвитку освіти вимагає від учнів уміння користуватися електронними словниками та онлайн-платформами. Ресурси, як-от [sum.in.ua](http://sum.in.ua), [slovnyk.ua](http://slovnyk.ua), [r2u.org.ua](http://r2u.org.ua), сприяють швидкому пошуку значень, синонімів, правопису слів. Таке вміння є складовою інформаційної та мовленнєвої компетентності школярів.

Зауважимо, що словникарство української діаспори описано ще недостатньо і неповно (праці А. Білецького, П. Горецького, Л. Гумецької, О. Демської, В. Євтимовича, Т. Зайцевої, Т. Кульчицької, Л. Паламарчука, Д. Пилипчука, П. Тутковського), а особливості вивчення української діаспорної лексикографії в закладах загальної середньої освіти фактично й не досліджувалося.

**Об'єктом дослідження** є процес вивчення української лексикографії (зокрема діаспорної) в закладах загальної середньої освіти. На матеріалі новітніх праць виникає потреба у висвітленні позитивів та недоліків становлення сучасної української лексикографії.

**Предметом дослідження** є словникарство української діаспори як специфічна лексикографічна традиція, що може бути використана в освітньому процесі.

**Джерельна база дослідження** складається з наукових праць з лексикографії, аналізу словників діаспори, освітніх документів, програм навчання української мови, а також практичних матеріалів із загальної середньої освіти.

**Метою** нашого дослідження є виявлення особливостей і значущості української лексикографії діаспори в контексті її вивчення в загальноосвітніх школах.

**Актуальність** магістерської роботи полягає в необхідності відтворити цілісну картину становлення української лексикографії та методики її вивчення у закладах загальної середньої освіти.

**Завдання роботи:**

- 1) проаналізувати теоретичні основи лексикографії;
- 2) розглянути історію становлення та типи словників української діаспори;
- 3) визначити методи інтеграції лексикографічних матеріалів у навчальний процес;
- 4) оцінити використання словників діаспори як освітнього ресурсу для розвитку мовної компетентності

**Методи дослідження.** Дослідження базується на комплексному підході, що включає історико-типологічний аналіз, лінгвістичний опис, педагогічні методики викладання та аналіз навчальних програм.

**Наукова новизна** роботи полягає в тому, що вперше здійснено комплексний аналіз методики навчання лексикографічних напрацювань діаспори в закладах загальної середньої освіти.

**Теоретичне значення магістерської роботи** полягає у виявленні основних тенденцій становлення сучасної української лексикографії та методики її викладання.

**Практичне значення роботи** – у детальному описі методів інтеграції лексикографічних матеріалів у навчальний процес. Матеріали дослідження можна застосовувати у спеціальних семінарах з вивчення лексикографії, використовувати при написанні посібників.

**Особистий внесок здобувача** полягає в тому, що аналіз, відбір матеріалів, їх систематизація та лінгвістична інтерпретація виконані самостійно.

**Апробація результатів наукової роботи** відбулася на студентській науковій конференції та в опублікованих тезах конференції.

**Структура та обсяг магістерської роботи.** Робота містить вступ, 3 розділи, загальні висновки, список використаних джерел. Загальний обсяг магістерської роботи – 50 сторінок.

## РОЗДІЛ 1

### **З історії становлення українського словникарства діаспори. «Енциклопедія українознавства».**

Лексикографія — це розділ мовознавства, який займається створенням, дослідженням і використанням словників, охоплюючи як теоретичні, так і практичні аспекти цього процесу. Вона включає в себе розробку різних типів лексикографічних праць, таких як тлумачні, перекладні, термінологічні та енциклопедичні словники, що відображають багатство лексичної системи мови. Основні поняття лексикографії охоплюють такі категорії, як лексикографічне положення, структуру словника, принципи відбору та опису слів. Таким чином, лексикографія є важливим інструментом у збереженні та розвитку мовної культури, а також у забезпеченні доступу до знань про мову для широкого кола користувачів.

Лексикографія як розділ лексикології, займається збиранням та фіксуванням слів і вміщенням їх у словники, розробленням принципів укладання словників тощо. Важливі завдання лексикографії стосуються систематизації, фіксування й пояснення всіх лексичних одиниць мови, підбору та групування лексичного багатства за відповідними принципами.

Історичний розвиток української лексикографії має багатовікові традиції, що сягають кінця XVI століття, коли було створено перший словник староукраїнської мови. Протягом століть українське словникарство розвивалося під впливом мінливих політичних, культурних та лінгвістичних факторів, кожен з яких залишав особливий відбиток на лексикографічній практиці. У XVII ст. посилювалася увага до утвердження та розвитку староукраїнської мови, що призвело до сплеску зусиль зі створення словників та заохочення до каталогізації національного лексикону, що швидко зростав. Памво Беринда створив друкований український словник «Лексіконъ славеноросскій альбо Имень тлькованіє» (1627) з майже 7000 статей, який не лише стандартизував словниковий запас, але й інтегрував багатий масив

джерел, включаючи діалекти, художню літературу та давні слова [16, с. 22]. Ця взаємодія між лінгвістичними джерелами та національною ідентичністю ще більше поглибилася наприкінці XIX століття, оскільки публікація великих одномовних та діалектних словників відображала наукове прагнення охопити різноманітність та глибину українського мовлення. У XX столітті розробка спеціалізованих словників та поширення лексикографічних проєктів відображали як науковий прогрес, так і соціально-політичний імпульс до лінгвістичної кодифікації. У 1960-х та 1990-х роках спостерігалось активне формування сучасної української лексикографії, що відбувалося на тлі загального піднесення мовознавчих досліджень [4, с. 5]. Взаємозв'язок між історичним контекстом, мовною політикою та лексикографічними інноваціями підкреслює необхідність постійної підтримки українського словникотворення, забезпечуючи як збереження, так і динамічний розвиток мови.

Варто виділити такі ключові моменти становлення української лексикографії: поява перших рукописних та друкованих словників; розробка нормативних лексикографічних стандартів; вплив європейських наукових традицій на методику викладання словників. Ці етапи визначили напрямки подальшого розвитку галузі, а також сприяли формуванню національної мовної ідентичності.

Словники створюються і використовуються перш за все як довідники найрізноманітнішого характеру. Цим, безсумнівно, пояснюється та надзвичайно велика різноманітність лексикографічних праць, яка визначається, з одного боку, специфікою завдань, обсягом словників, а з другого боку, принципами їх побудови, складом лексичного матеріалу і способом його опрацювання, спрямуванням подаваної про лексичну одиницю інформації тощо. Проте, незважаючи на різноманітність словникових праць, на різноманітність їх типів і видів, у лексикографічній продукції цілком правомірно розрізняють загалом дві основні групи словників: словники філологічні, або лінгвістичні, і словники нефілологічні, до яких звичайно

відносять енциклопедії, енциклопедичні словники, довідники спеціального призначення.

Якщо такий «загальний поділ словників на філологічні й нефілологічні не викликає істотних заперечень ні з боку лінгвістів, ні з боку представників інших наук, то для дальшого, більш докладного розподілу лексикографічних праць за типами, видами чи якимись іншими категоріями ще не вироблено не те що критеріїв класифікації, а навіть єдиного підходу до неї» [16, с.150]. Адже й досі одні автори в класифікації словників вихідним моментом вважають їх обсяг (великі, середні й малі словники); для інших головне – спосіб лексикографування словникового матеріалу, а ще інші визначальною ознакою при групуванні словників вважають, скажімо, спрямованість лексикографічної праці, призначення її певному колу читачів і т. д.

Дослідник Л. Паламарчук спробував розробити свій робочий варіант групування словників. Відповідно до цієї схеми кожен словник (незалежно від того, філологічний він чи енциклопедичний) може бути, виходячи із складу його реєстру, або загальним, або спеціальним. Та лексикографічна праця, що охоплює відносно повно словниковий склад або термінологію даної мови, належить до розряду (категорії) загальних словників. На відміну їм, «спеціальні словники подають звичайно лексикографічне опрацювання якоїсь окремої частини лексичного складу загальнонародної мови або ж термінологію окремої галузі науки, знання, виробництва» [16, с. 77].

Якщо філологічні словники охоплюють і описують з того чи іншого погляду лексичні скарби конкретних мов – слова і фразеологізми, то в нефілологічних, тобто енциклопедичних, словниках реєстровими, чи заголовними, словами виступають терміни й термінологічні сполуки, власні імена, географічні назви, які, власне, є лише відправними точками для опису, пояснення предметів, речей, явищ і т. д. позамовної дійсності. Саме тому в енциклопедіях та енциклопедичних словниках не опрацьовуються у самостійних статтях прийменники, сполучники, частки, вигуки, займенники; порівняно рідко виступають у вигляді реєстрових слів прислівники, дієслова,

прикметники, оскільки функціонують вони здебільшого у ролі членів складених термінів. Наочною ілюстрацією цього можуть бути такі авторитетні діаспорні видання, як «Енциклопедія українознавства», або, скажімо, «Українська мала енциклопедія» Євгена Онацького (видана в Аргентині у 1957–1958) та ін.

«Енциклопедія українознавства» (1949–1995) є монументальним науковим ресурсом, спрямованим на консолідацію та поширення всебічних знань про багату історію, культуру, мову та суспільний розвиток України. Її основна мета – служити авторитетним сховищем, яке документує багатогранні аспекти української ідентичності, надаючи дослідникам, студентам, учням та широкій громадськості ретельно підібрану інформацію. Енциклопедія охоплює широкий спектр статей, починаючи від видатних історичних постатей України і закінчуючи складними культурними практиками, такими як традиційна українська вишивка та народна музика. Вона також заглиблюється в лінгвістичні терміни, ілюструючи еволюцію українських діалектів та писемності. Значення цієї енциклопедії полягає в її ролі як життєво важливого довідника для тих, хто прагне зрозуміти складний культурну та історичну траєкторію України, особливо в часи, коли національна історія часто стикається з труднощами як зовнішніх наративів, так і внутрішніх змін. Пропонуючи детальні, добре досліджені статті, видання стає незамінним інструментом для академічних досліджень, збереження культурної спадщини та сприяння глибшому розумінню унікальної ідентичності України.

Діаспорна «Енциклопедія українознавства» відіграє вирішальну роль у документуванні та збереженні культурної спадщини України, слугуючи охоронцем традицій, фольклору та звичаїв, які в іншому випадку могли б бути втрачені в умовах швидкої модернізації та глобалізації. Наприклад, статті про українські народні обряди, такі як «Купальські пісні» чи «свято Маланки», зберігають детальні описи їхнього походження, варіацій та значення, даючи майбутнім поколінням доступ до цих культурних проявів. Крім того,

енциклопедія пропонує широке висвітлення традиційних ремесел, таких як писанки (прикрашені великодні яйця) та вишиванки (вишитий одяг), підкреслюючи їхнє символічне значення та регіональні відмінності. Крім того, детальні лінгвістичні статті енциклопедії про регіональні діалекти — від лемківських карпатських до тих, якими розмовляють на Слобожанщині чи Кубані — слугують важливими записами мовного розмаїття України. Ці статті фіксують еволюцію мови під впливом історичних міграцій, політичних змін та культурної взаємодії, таким чином охороняючи мовну спадщину, якій часто загрожують імперські мови чи асиміляція. Таким чином, енциклопедія функціонує як сховище, яке допомагає підтримувати самобутню культурну та мовну ідентичність України, особливо в умовах історичних викликів, таких як радянська русифікація та сучасний геополітичний тиск.

Окрім своєї ролі у збереженні культурної спадщини, «Енциклопедія українознавства» суттєво впливає на академічний та публічний дискурс, сприяючи міждисциплінарним дослідженням та розширюючи міжнародну обізнаність про унікальну історію та культуру України. Вчені з різних галузей науки (історії, антропології, лінгвістики та мистецтвознавства), використовують цей комплексний ресурс для удосконалення своїх досліджень, оскільки він забезпечує авторитетну основу фактичних даних. Наприклад, дослідники, які досліджують боротьбу гетьмана Мазепи з імперською Московією або козацькі традиції, можуть ознайомитися з детальними статтями, які контекстуалізують ці явища в ширших регіональних та глобальних рамках. Крім того, діаспорна енциклопедія покращує глобальне розуміння складної історії України, від її середньовічних витоків до сучасних рухів за незалежність, надаючи доступну, але наукову інформацію. Це було особливо важливо для протидії стереотипам та дезінформації навколо України, особливо під час боротьби за утвердження незалежності.

Освітні заклади України та діаспорні центри все частіше включають енциклопедію до навчальних програм, визнаючи її основним довідковим джерелом, що підтримує викладання української історії, мови та культури,

робить українську спадщину більш помітною та цінною на світовій арені. Отже, енциклопедія виступає як академічним інструментом, так і культурно-ідентифікаційним джерелом, сприяючи діалогу та визнанню української самобутності в світі.

Вплив «Енциклопедії українознавства» виходить за межі академічних кіл, формуючи публічний дискурс та національну ідентичність. Її вичерпні статті слугують основою для міждисциплінарних досліджень, заохочуючи вчених досліджувати багатовимірну історію України новими та інноваційними способами. Наприклад, культурологія та історія мистецтва отримують користь від детального аналізу української іконографії, релігійного мистецтва та народної музики, тоді як лінгвісти можуть відстежувати мовні зрушення та діалектні розбіжності завдяки великому лінгвістичному каталогу енциклопедії. Видання також відіграє ключову роль у підвищенні обізнаності про історичну боротьбу України за незалежність, суверенітет та культурну цілісність, особливо в часи політичної нестабільності. Представляючи історію України крізь наукову, але доступну призму, вона допомагає сприяти розвитку почуття національної гордості та стійкості серед українців. Більше того, вплив енциклопедії через її інтеграцію в освітні програми, культурні виставки та цифрові платформи, робить українську спадщину доступною для ширшої аудиторії. Її авторитетний характер гарантує, що енциклопедія залишиться надійним довідником для політиків, освітян та культурних лідерів, які прагнуть зберегти історію та ідентичність України. Зрештою, енциклопедія зміцнює колективну пам'ять України, гарантуючи, що її культурні та історичні наративи продовжуватимуть інформувати та надихати майбутні покоління.

Діаспорна «Енциклопедія українознавства» – це важливе наукове досягнення, яке суттєво сприяє збереженню, розумінню та поширенню культурної та історичної ідентичності України. Охоплюючи широкий спектр статей про історичних діячів, культурні практики та лінгвістичний розвиток, вона забезпечує комплексний ресурс, що підтримує дослідження та освіту. Її роль у документуванні та збереженні традицій і мовної спадщини України

забезпечує збереження життєво важливих аспектів національної ідентичності попри зовнішні та внутрішні виклики. Крім того, вплив енциклопедії поширюється на академічні дисципліни та публічний дискурс, сприяючи міжнародній обізнаності та вихованню гордості серед українців. Як основний довідник та культурний орієнтир, вона допомагає розвивати глибше розуміння багатой історії України та її постійної культурної стійкості, забезпечуючи збереження та поширення історій України зі світом для майбутніх поколінь.

Серед загальних філологічних словників української діаспори найпоширенішими і найуживанішими типами є, звичайно, загальномовні тлумачні та перекладні (найчастіше двомовні) словники, якими користуються не тільки фахівці, але й широкі кола громадськості. Тлумачні словники подають пояснення, тлумачення значень та відтінків значень слів і словосполучень конкретної мови засобами цієї ж мови перекладні словники, на противагу тлумачним, подають до реєстрових слів не пояснення, чи тлумачення, а їх відповідники в іншій або (рідко) в інших мовах, тобто переклад слів і словосполучень даної мови засобами другої, або другої і третьої, а можливо й більше мов.

Коротко згадаємо основні лексикографічні видання діаспори. У Канаді вийшли друком англо-український словник (1951), українсько-англійський словник (1955, 1957, 1981), «Словник канадизованих прізвищ слов'ян» (1961) Р. Климаша, «Ідіоми української мови» (1963) В. Софронів-Левицького, «Знадібки до словника чужослів» (1967 та 1976) П. Штепи, українсько-англійський словар кишеньковий (1967), «Рускі словар давнейших виразох» (1977) Ю. Колесарова. П. Штепа був автором також «Словника чужомовних слів і термінів» (1977), «Словника чужослів» (1977), «Річевневого словника» (1980). Були надруковані лексикографічні дослідження митрополита Іларіона (І. Огієнка) «Українсько-російський словник початку 17-го віку» (1951), «Граматично-стилістичний словник Шевченківської мови» (1961), «Український стилістичний словник» (1978), «Етимологічно-семантичний словник української мови» у 4-х томах (1979-1994).

Іван Огієнко, також відомий як Митрополит Іларіон, зробив значний внесок в українську лексикографію, зокрема для української діаспори, завдяки своїм ретельним етимологічно-семантичним проєктам, які продемонстрували як глибину, так і широту його наукових зусиль. Його праці не лише стосувалися складних історичних та лінгвістичних потреб українських громад за кордоном, але й створили фундаментальний корпус для подальшого розвитку української мови. Лексикографічні ініціативи Огієнка, такі як «Український стилістичний словник» чи «Етимологічно-семантичний словник української мови», відіграли вирішальну роль у стандартизації мови для діаспорних громад, сприяючи збереженню культурної ідентичності та мовної єдності серед українців, розпорошених по різних країнах.

Підхід Огієнка до української лексикографії за кордоном був відзначений його відданістю ретельним методам дослідження, що поєднували як теоретичну, так і практичну сфери, що дозволило систематично документувати та аналізувати українську розмовну мову в діаспорному контексті. У його працях часто використовувалися аналітичні, хронологічні та історико-системні методи, які не лише контекстуалізували українські мовні явища в рамках ширших історичних та соціальних процесів, але й забезпечували, щоб лексикографічні проєкти відображали динамічну еволюцію мови, якою користувалися емігрантські громади. Наприклад, складаючи «Граматично-стилістичний словник Шевченківської мови», Огієнко продемонстрував, як цілеспрямовані, методологічно обґрунтовані дослідження можуть висвітлити нюанси регіональної мови, транспозиційні значення та збереження культурної ідентичності через мову. Ця методологічна ретельність дозволила поєднати лінгвістичну, культурну та ідентичні сфери, гарантуючи, що лексикографічні зусилля за кордоном були не просто технічними вправами, а активним внеском у збереження культури та розбудову нації.

Однією з найвідоміших постатей в українській лексикографії в діаспорі є Євген Онацький, чия робота є прикладом збереження та адаптації

української мови за межами її рідних кордонів. «Українсько-італійський словник» (1941) Онацького не лише подолав лінгвістичні прогалини для українських емігрантів в Італії, але й слугував важливим культурним артефактом, що відображає західноукраїнську мову до Другої світової війни, яка тоді домінувала в лінгвістичному ландшафті діаспори. Значення внеску Євгена Онацького виходить за рамки простого перекладу; його відданість документуванню та відродженню записів про забутих або заборонених українських діячів збагатила колективну пам'ять та історичну свідомість емігрантів, переплітаючи лексикографічну роботу з ширшими зусиллями щодо утвердження культурної ідентичності українців.

Вагоме місце в українській діаспорній лексикографії займає етимологічний словник української мови (1962–1982) Ярослава Рудницького, який друкувався у Вінніпезі та Оттаві. У 1982 році в Едмонтоні випустили «Українсько-англійський словник комп'ютерних термінів» (Т. Городинська, Т. Кікена, Р. Робін, Т. Фединський), створений у Канадському інституті українських студій. У 1990 році ці ж автори уклали «Українсько-англійський словник комп'ютерних термінів і англо-українські аудіовізуальні терміни». У Канаді опублікували також «Encyclopedia of Ukraine» (1985-1993), «Дитячий словник» (1989), «Українсько-англійський словник бізнесових термінів» (1992) Дарлін П.М. Кларк, «Англо-український словник ділової термінології» М. Комолової і Л. Войтковської та ін.

В Австралії були видані Український правописний словник (1968) та Український орфографічний словник (1985) Д. Нитченка, а також Українсько-англійський словник широкого вжитку у 2-х томах (1979). Також згадаємо «Словник українських прізвищ в Австралії» (1981) С. Радіона та етимологічний словник української мови (англійською) (1988) П. Чекалюка.

1981 року в Мюнхені (Німеччина) опублікували «Німецько-український електротехнічний словник» М. Савчука.

У США перевидали «Правописний словник» (1952, 1955, 1962, 1994) Г. Голоскевича, «Словник чужомовних слів» (1955), «Російсько-український

словник правничої мови» (1984), «Словник синонімів української мови» (1982) А. Багмета. Серед інших лексикографічних праць варто виокремити українсько-французький словник для щоденного вжитку (1948) Т. Науменко, латинсько-український словник ветеринарної медицини (1954) І. Розгона та К. Туркало, «Словник чужомовних слів» у 3-х томах (1963–1966) Артема Орла, лікарські словники (1970) М. Данилюка, анатомічний словник (1971), англо-українські (1956, 1973) та українсько-англійські словники (1963, 1973, 1979), «Короткий словник синонімів української мови» (1975) за ред. В. Волкова, «Українські народні назви рослин» Н. Осадчої-Янати, «Українські назви з куховарства й харчування» (1980) Н. Чапленко та ін. У 1973 році в Нью-Йорку видано працю митрополита Іларіона (Огієнка) «Словник слів, у літературній мові не вживаних» Також у Нью-Йорку вийшли з друку «Вибірковий англійсько-український словник з природознавства, техніки і сучасного побуту» А. Вовка (1982), «Англійсько-український словник назв кольорів та кольороназв» (1986) та «Словничок-порадник з культури української мови» (1991).

Одним із відомих українських лінгвістів еміграції Юрій Шевельов опублікував декілька досліджень у сфері лексикографії української діаспори. Ключовим аспектом досліджень Шевельова в галузі словникарства діаспори є систематичне документування та аналіз лінгвістичних особливостей, унікальних для діаспорних спільнот, особливо тих, що зазнали значного мовного контакту та зрушення. Дослідник зазначає, що діаспорна лексикографія зосереджувалася як на збереженні власного словникового запасу, так і на засвоєнні нових лінгвістичних елементів з англійської (німецької, польської та ін.) мов. Шевельов ілюструє, як лексикографія діаспори слугує вирішальним зв'язком між історичними мовними формами та сучасними лінгвістичними реаліями.

Цей підхід не лише передбачає каталогізацію лексичних одиниць, але й вимагає міждисциплінарної взаємодії із соціолінгвістикою, антропологією та культурологічними дослідженнями для повного розуміння динаміки

збереження мови, ідентичності та адаптації в діаспорних популяціях. Взаємодія між документуванням зникаючих діалектів та розумінням соціокультурної інтеграції підкреслює важливість постійних спільних дослідницьких зусиль та цілеспрямованих втручань для підтримки як мовного різноманіття, так і згуртованості спільноти в діаспорних середовищах.

Внесок Шевельова у складання словників відзначився його підтримкою як традиційних, так і інноваційних методологій, що відображає тонке розуміння потреб галузі, що постійно змінюються. Він визнавав цінність фундаментальних практик, таких як комплексні дослідження та аналіз письмових джерел, які довгий час були центральними в лексикографії та продовжують служити основою для надійного створення словників.

Також Юрій Шевельов запровадив соціолінгвістичну перспективу, яка дозволила глибше зрозуміти соціолекти в українській мові. Досліджуючи, як соціальні фактори впливають на розвиток та використання мови, Шевельов вийшов за рамки традиційного складання словників, щоб наголосити на важливості контексту, такого як вплив міграції, двомовності та культурної адаптації серед діаспорних спільнот.

Такий підхід не лише збагатив описову точність лексикографічних праць, але й сприяв інтеграції специфічних для діаспори термінів та виразів, забезпечуючи адекватне відображення мовної реальності, що розвивається. Поєднуючи соціолінгвістичний аналіз з лексикографічною практикою, Шевельов підкреслював необхідність постійних, адаптивних досліджень та створення спеціалізованих термінологічних ресурсів, що відображають життєвий досвід української діаспори. Це підкреслює необхідність подальшого розвитку лексикографічних моделей, які реагують як на історичні традиції, так і на сучасні соціолінгвістичні реалії.

Крім того, такі проєкти, як Енциклопедія української діаспори (EUD), започаткована в 1987 році, розширили сферу української лексикографії, систематично каталогізуючи життя, досягнення та лінгвістичні особливості українців на всіх континентах, тим самим зміцнюючи транснаціональну

ідентичність та забезпечуючи доступність мови та її спадщини для майбутніх поколінь. Ці взаємозв'язки між збереженням мови, культурною пам'яттю та ідентичністю діаспори підкреслюють життєву потребу в постійній підтримці та інноваціях у лексикографічних починаннях, оскільки вони залишаються основоположними для збереження української спадщини у глобальному контексті.

Вирішальний етап у розвитку лексикографії української діаспори виник зі змін соціально-політичного контексту, що оточував сам термін «діаспора». Спочатку радянська влада використовувала цей термін зневажливо для підриву легітимності українських емігрантів – націоналістів, зображуючи їхні політичні мотиви як «підривні чи реакційні», формуючи таким чином як адміністративний дискурс, так і громадське сприйняття. Ця радянська агресивна політика вплинула на практику самоідентифікації серед українців за кордоном, які десятиліттями воліли описувати себе як «в еміграції» або як «емігрантів», чинивши опір нав'язаним негативним конотаціям та дистанціюючись від радянського ідеологічного фреймінгу [9, с.83].

Однак кінець 1980-х років став поворотним моментом, оскільки ширші політичні трансформації призвели до відновлення та переосмислення терміну «діаспора» самими українськими емігрантами, які почали використовувати цей термін як вираз колективної ідентичності. Цей лінгвістичний зсув не лише відображав еволюцію самосприймання, але й каталізував процеси словникарства, пов'язані з діаспорою, як у науковому, так і в повсякденному вжитку, сигналізуючи про наукову цінність діаспорних лексикографічних видань. Розуміння цієї «взаємопов'язаної динаміки – зовнішнього маркування, внутрішнього самовизначення та розвитку словникового запасу – підкреслює важливість постійної наукової уваги до політики мови та ідентичності, а також необхідність підтримки лексикографічних ініціатив, які точно відображають життєві реалії та організаційні проблеми української діаспори» [3, с. 77].

Створення словників діаспори слід розуміти в ширшому контексті історичних та соціально-політичних сил, що формували життя емігрантів,

зокрема способів, якими ці сили впливали на саморепрезентацію та зовнішню категоризацію мовної та культурної ідентичності. Тенденція українських діаспорних громад в другій половині ХХ ст. підтримувати самоідентичність, сприяла агрегації та категоризації мовних традицій у лексикографічних працях, роблячи ці словники не лише лінгвістичними інструментами, а й культурними артефактами. Історичні та соціально-політичні реалії життя в еміграції підкреслюють необхідність того, щоб майбутні дослідження враховували постійний вплив таких факторів на те, як ідентичність української діаспори представлена та збережена в мовних ресурсах.

Центральне місце в розвитку лексикографії української діаспори займають новаторські постаті та праці, які не лише документували, а й зберігали унікальні лінгвістичні особливості українських громад за кордоном. Взаємозв'язок цих зусиль «підкреслює колективне визнання необхідності зосередитися саме на мові української діаспори, підкреслюючи як досягнутий прогрес, так і постійний попит на систематичні проєкти, що охороняють мовну спадщину українців протягом поколінь» [3, с.44]. Для забезпечення стійкості української діаспори вкрай важливо підтримувати та розширювати ці лексикографічні ініціативи, сприяючи співпраці між науковцями, членами громади та цифровими платформами.

## РОЗДІЛ 2

### **Теоретичні засади вивчення лексикографії діаспори у закладах загальної середньої освіти**

Основні теоретичні підходи до лексикографії охоплюють низку перспектив, які разом формують основні практики дисципліни, причому кожен підхід стосується окремих, але взаємопов'язаних областей лінгвістичних досліджень. Фундаментальний описовий підхід розглядає лексикографію як сховище інформації, підкреслюючи практичну необхідність збору, організації та представлення лексичних даних для користувачів словників; цей метод є за своєю суттю прагматичним, надаючи пріоритет потребам та очікуванням кінцевого користувача в процесі складання. Водночас, теоретичні рамки, що аналізують форму, вживання та значення слів, такі як історична лінгвістика, описова лінгвістика та функціональний аналіз, є невід'ємною частиною розуміння того, як слова розвиваються, як вони використовуються в різних контекстах і як їхні значення формуються їхнім етимологічним походженням.

На перетині цих підходів лежить визнання того, що лексикографія повинна розглядати взаємодію між семантикою, синтаксисом та прагматикою, тим самим виступаючи за інтегративну перспективу, яка визнає складність лексичного значення в реальному мовному використанні. Такі новіші розробки, як пояснювальна комбінаторна лексикологія (ECL) та фреймова семантика, ще більше розширюють теоретичний обсяг, моделюючи значення та комбінаторні властивості лексичних одиниць (наприклад, лексем та лексичних одиниць) та досліджуючи, як слова розуміються в певних контекстуальних рамках відповідно. Зближення цих підходів – від описового до пояснювального та комбінаторного – вимагає постійної міждисциплінарної співпраці, особливо враховуючи, що технологічні досягнення, такі як

електронні та онлайн-ресурси, надають нові можливості та виклики для лексикографічної практики. Таким чином, інтеграція цих різноманітних теоретичних перспектив є важливою для розвитку цієї галузі, забезпечуючи теоретичну надійність та практичну релевантність майбутніх лексикографічних ресурсів.

Спираючись на описові основи лексикографії, лінгвістичні теорії забезпечують ключові рамки для визначення того, що являє собою лексичний елемент і як такі елементи представлені, тим самим безпосередньо впливаючи на лексикографічну практику. Наприклад, відмінності між «типом», «лексемою», «лемою» та «лексичним елементом», що базуються на структуралістських та системних перспективах, формують не лише категоризацію словникового запасу, але й організацію словникових статей, впливаючи як на широту, так і на глибину лексикальної документації.

Крім того, дебати щодо вигаданих та засвідчених мовних прикладів підкреслюють перетин між теоретичною лінгвістикою та практичною лексикографією; ті, хто надає пріоритет засвідченому вживанню, схильні наголошувати на емпіричній документації, тоді як прихильники вигаданих прикладів можуть зосереджуватися на гіпотетичній або ідеалізованій мовній поведінці, що зрештою впливає на те, як компілюються та перевіряються лексикографічні ресурси. Ці взаємозв'язки підкреслюють необхідність постійного діалогу між лінгвістичною теорією та лексикографічним методом, щоб забезпечити теоретичну та практичну актуальність словників, що підкреслює необхідність для лексикографів бути в курсі теоретичних досягнень та критично оцінювати, як такі теорії можуть удосконалювати дизайн та зміст словників.

Спираючись на теоретичні основи, що формують лексикографічну практику, фактичне застосування цих рамок пов'язане з багатогранними викликами, зокрема через різноманітність типів словників та їхніх цільових груп користувачів. Одна з основних труднощів полягає в забезпеченні відповідності обраної теоретичної рамки конкретному типу словника,

незалежно від того, чи призначений він для початківців, учнів середнього рівня чи досвідчених користувачів, оскільки кожна група має різні лінгвістичні потреби та когнітивні можливості, які необхідно враховувати в процесі складання.

Ця складність ще більше посилюється, якщо розглядати використання одно-, дво- або багатомовних словників; кожен формат по-різному взаємодіє з рівнями володіння мовою користувачів, а їхня структура повинна враховувати різний ступінь знайомства з мовою та лексичного перенесення, тим самим ускладнюючи просте застосування єдиного теоретичного підходу. Крім того, проблема поширюється на фактичне читання та розуміння визначень, що принципово відрізняється між одномовними та двомовними словниками, що ускладнює запровадження єдиної рамки для цих форматів через різницю в мовному посередництві та очікуваннях користувачів.

Взаємозв'язок цих факторів – типу словника, конфігурації мови та рівня володіння мовою користувача – створює динамічне середовище, де теоретичні основи необхідно постійно адаптувати та переоцінювати. Вирішення цих проблем вимагає нюансованого та гнучкого підходу, що підкреслює необхідність постійних досліджень, орієнтованого на користувача та адаптованого лексикографічного навчання для забезпечення теоретичної надійності та практичної ефективності основ.

Цей аналіз підкреслює багатогранний характер теоретичних основ лексикографії та висвітлює важливість інтеграції різноманітних лінгвістичних підходів для збагачення лексикографічної практики. Акцент на описовому підході, що ґрунтується на зборі та представленні даних, орієнтованих на користувача, узгоджується із сучасними тенденціями, що сприяють практичній корисності та доступності. Більше того, вплив різних лінгвістичних теорій, таких як історична, описова та функціональна лінгвістика, демонструє адаптивність дисципліни до фіксації динамічної та контекстно-залежної природи лексичного значення та еволюції.

Зауважимо, що останні розробки, такі як пояснювальна комбінаторна лексикологія та фреймова семантика, пропонують перспективні шляхи моделювання складних семантичних зв'язків та контекстного розуміння, сприяючи міждисциплінарній співпраці та технологічним інноваціям. Однак перетворення цих теоретичних висновків на практичні лексикографічні ресурси створює значні труднощі, включаючи забезпечення сумісності між різними типами словників, задоволення різноманітних потреб користувачів та навігацію в різних мовних форматах.

Ці труднощі підкреслюють необхідність постійної адаптації, орієнтованого на користувача лексикографічного матеріалу та гнучкої методологічної бази. Обмеження цього дослідження включають широкий спектр розглянутих підходів, які можуть не враховувати конкретні контекстуальні нюанси або практичні обмеження, з якими стикаються лексикографи.

Майбутні дослідження повинні зосередитися на емпіричних оцінках цих теоретичних моделей у реальних лексикографічних проєктах, дослідженні того, як технологічний прогрес може краще підтримувати інтеграцію цих підходів, та дослідженні відгуків користувачів для вдосконалення дизайну ресурсів. Загалом, результати дослідження свідчать про те, що безперервна взаємодія між теоретичним розвитком та практичним застосуванням є надзвичайно важливою для розвитку лексикографії, забезпечуючи її відповідну лінгвістичну, технологічну та орієнтовану на користувача вимогу.

Структура словникових статей є однією з ключових особливостей кожного словника, що шукає його зручності та функціональності. Загальноприйнятий статус включає «заголовне слово, його граматичні характеристики, тлумачення, приклади вживання, іноді – етимологічні відомості або переклади» [3, с. 44]. Для енциклопедичних словників характерною є наявність додаткових ілюстративних матеріалів, які полегшують розуміння складних понять. Водночас у лінгвістичних словниках

велика увага приділяється структурі пояснення, точності визначення та наявності типових прикладів з живої мови. Такий підхід забезпечує можливість швидко розмістити необхідну інформацію та використовувати її в мовленнєвій практиці.

Використання словників є надзвичайно ефективним інструментом для розширення словникового запасу, особливо для учнів, студентів та всіх, хто прагне поглибити знання української мови. Систематичне звернення до різних типів словників дозволяє не тільки засвоювати нові слова, а й «розуміти їх значення, особливості вживання та граматичні форми» [9, с 26]. Безумовно, ці словники служать джерелом для перевірки орфографії, правильності словотворення та стилістичних нюансів. Таким чином, регулярне використання лексикографічних джерел сприяє підвищенню мовної компетентності та розвитку комунікативних навичок.

Одномовні та двомовні словники шукають суттєво різні ролі в лексикографічній практиці української діаспори, що відображаються як у їхній структурі, так і в призначенні. Одномовні словники, як-от тлумачні, синонімічні чи антонімічні, орієнтовані на носіїв мови та дають детальніше пояснення значення слів, їх проживання та лінгвістичні характеристики. Натомість двомовних словників спрямовані на посередництво між українською та іншою мовами, полегшуючи переклад та вивчення лексики для носіїв іншої мови. Такий підхід дозволяє подолати мовний бар'єр, особливо в умовах багатомовного середовища діаспори.

Тлумачні та етимологічні словники мають відмінну методологію та функціональні завдання, що впливають на їх цінність для різних категорій користувачів. Тлумачні словники докладно описують значення слів, їх варіанти вживання, граматичні характеристики, а також часто наводять приклади з літератури чи усного мовлення [3, с.33]. Етимологічні словники «орієнтовані на розкриття походження слів, їх історичних форм і змін, а також зв'язків із спорідненими мовами» [16, с. 19]. Завдяки цьому вони залишаються

незамінним інструментом для дослідників історії мови та для глибокого розуміння розвитку лексичного складу.

Кожен тип словника має свої сили та певні обмеження, що застосовують їх доцільність у різних ситуаціях. Одномовні та тлумачні словники є незамінними для глибокого занурення в специфіку української мови, опанування її нюансів, а також для підтримки мовної ідентичності в діаспорі [17, с. 12]. Водночас двомовні словники спрощують інтеграцію в нове мовне середовище, однак можуть втрачати частину змістових відтінків та культурних особливостей при перекладі. Етимологічні словники відзначаються науковою глибиною, але не завжди мають практичну цінність для широкого кола користувачів, що обмежує їх застосування в повсюдному мовному житті.

Спираючись на історичний внесок в українську лексикографію, сучасні педагоги стикаються з багатогранними викликами під час впровадження лексикографічних досліджень у класі, особливо з огляду на швидкий технологічний прогрес та зміну освітніх парадигм. Перехід від традиційних паперових словників до електронних словників є не лише можливістю для інновацій, але й значною перешкодою, оскільки вчителі повинні «подолати розрив між усталеними методами та сучасними цифровими ресурсами, водночас забезпечуючи учням набуття необхідних навичок для ефективного користування обома форматами» [11, с. 3]. Цей виклик ще більше посилюється постійною нестачею високоякісних навчальних матеріалів, що безпосередньо впливає на рівень володіння лексикографічними навичками та впевненість, яку учні розвивають у використанні мовних інструментів. Крім того, ці педагогічні виклики тісно пов'язані з ширшими проблемами, такими як комунікативні бар'єри з сім'ями та різний рівень підготовки учнів, що може впливати на загальну ефективність лексикографічної освіти. Вирішення цих взаємопов'язаних проблем вимагає скоординованих втручань, таких як міждисциплінарні дослідження, оновлені навчальні програми та розробка

комплексних цифрових ресурсів, щоб забезпечити належну підтримку як вчителів, так і учнів у мінливому ландшафті лексикографічних досліджень.

Вивчення лексикографії суттєво впливає на розвиток словникового запасу учнів, знайомлячи їх зі складнощами та обмеженнями, властивими різним типам словників та спискам слів. Інтеграція академічних списків слів, у лексикографічні ресурси може сприяти засвоєнню учнями академічної лексики, проте ці ресурси необхідно критично оцінювати, оскільки вони «можуть посилювати недоліки, присутні в оригінальних списках, потенційно пропускаючи важливі слова або надмірно наголошуючи на менш релевантних» [18, с. 44]. Крім того, залежність від технічних словників, хоча й корисна для спеціалізованої термінології, обмежує ширше зростання академічного словникового запасу учнів, оскільки ці ресурси адаптовані до спеціалізованих галузей і можуть нехтувати більш універсально застосовною академічною мовою. Посилюючи ці проблеми, словники носіїв мови та технічні словники часто використовують розширені або специфічні для певної дисципліни визначення, які можуть затьмарювати значення та перешкоджати засвоєнню словникового запасу учнями, які не мають достатніх базових знань, що зрештою перешкоджає їхній здатності створити всебічний академічний лексикон. Для оптимізації розвитку словникового запасу викладачам та розробникам навчальних програм важливо ретельно підбирати та інтегрувати лексикографічні інструменти, які враховують ці взаємозв'язки та забезпечують збалансовану, контекстуально релевантну словникову підтримку, гарантуючи, що учні здобудуть як глибину, так і широту своїх академічних мовних навичок.

Комплексне лексикографічне дослідження слугує вирішальним містком між історичним лексичним аналізом та практичним володінням мовою, особливо у вдосконаленні навичок читання та письма. Систематично документуючи встановлені правила словосполучення, словники дозволяють тим, хто вивчає мову, уникати поширених помилок та створювати точніші,

ідіоматичні тексти, тим самим безпосередньо підтримуючи розвиток точних навичок письма.

Педагогічна лексикографія ще більше розширює цю перевагу, заохочуючи учнів використовувати словники «не лише для перекладу чи правопису, а й як інструменти для глибшого розуміння та більш вільного, контекстуально відповідного письма» [9, с. 45]. Цей підхід особливо актуальний для користувачів, які працюють зі складними або такими, що розвиваються, як ті, що зустрічаються в українській мові в періоди значних лінгвістичних змін. Більше того, нюансоване розуміння фразеологізмів чи словосполучень – тих специфічних пар слів та виразів, які часто зустрічаються разом – дозволяє читачам інтерпретувати тексти так, як вони спочатку задумувалися, розпізнаючи багатословні одиниці, такі як «глибоко вкорінений», як семантичні цілісності, а не як розрізнені елементи.

Ці взаємопов'язані практики підкреслюють важливість розробки спеціалізованих лексикографічних ресурсів, адаптованих до потреб як носіїв мови, так і тих, для кого вона не є носіями, забезпечуючи, щоб набуття навичок читання та письма йшло в ногу з динамічною еволюцією лексикону. Щоб повною мірою реалізувати ці переваги, необхідні постійні заходи для створення, оновлення та поширення словників, які відображають сучасні моделі використання та вирішують конкретні проблеми, що виникають через зміну лексичних ландшафтів.

Значення лексикографії у збереженні та популяризації української мови виходить за рамки складання словників – вона втілює методологічну та культурну пропаганду, необхідну для виживання та відродження мови, особливо в сучасних умовах.

Лексикографи надають всебічний огляд розмовної мови, ретельно досліджуючи, упорядковуючи та визначаючи українську лексику, що не лише допомагає у створенні лінгвістичних ресурсів, але й служить інструментом культурної стійкості. У періоди репресій, таких як радянська епоха, коли українська мова та писемність стикалися з заборонами, діаспорні

лексикографічні праці – чи то у формі словників, чи то у формі пробних зшитків – пропонували вирішальний простір для підтримки та захисту мови, підкріплюючи колективну ідентичність, яка могла б протистояти зовнішнім спробам її знищення. Таким чином, перетин лексикографічної практики та збереження культурної спадщини демонструє, що словники – це більше, ніж довідкові інструменти; вони є активними агентами у підтримці мовної спадщини, підкріплюючи уявлення про те, що постійна підтримка та стратегічне втручання в лексикографічні зусилля є життєво важливими для тривалої життєздатності української мови.

## РОЗДІЛ 3

### **Методи та підходи до вивчення лексикографії української діаспори в закладах загальної середньої освіти**

Ефективні педагогічні методи викладання української лексикографії учням вимагають багатогранного підходу, який поєднує чітке навчання, постійну практику та інтеграцію навичок роботи зі словниками в навчальну програму. Дослідження показують, що простого надання описових посібників або пасивного доступу до словників недостатньо; натомість педагогічні стратегії повинні включати покрокові вправи, які допомагають учням декодувати та кодувати інформацію, активно залучаючи їх до процесу консультування зі словниковими статтями. Цю участь можна ще більше посилити, розробляючи класні заняття, які відтворюють реальні мовні завдання, такі як дозвіл на використання неелектронних словників під час оцінювання читання та письма, тим самим усуваючи розрив між академічним та практичним використанням словників. Крім того, включення навичок роботи зі словниками до навчальних програм як учнів, так і вчителів є важливим для утвердження лексикографії як основного компонента мовної освіти, що зрештою сприяє створенню середовища, де консультування зі словниками стає звичним та цінним інструментом навчання. Цей взаємопов'язаний підхід не лише зміцнює словниковий запас та орфографічні здібності учнів, але й сприяє сталому позитивному ставленню до використання словників, сигналізуючи про необхідність для викладачів та розробників навчальних програм надавати пріоритет навчанню лексикографії та активно залучати учнів до оволодіння цими життєво важливими навичками.

Інтеграція практичної роботи зі словником у шкільну програму пропонує багатогранний підхід до розвитку мови, який виходить за рамки механічного запам'ятовування словникового запасу, розвиваючи навички, важливі для комплексної лінгвістичної компетенції. Одна з ефективних

стратегій включає домашні завдання, які вимагають від учнів активної взаємодії зі словниками для пошуку інформації, зміцнення методів самостійного вивчення слів та сприяння самостійності у засвоєнні словникового запасу.

У класі вчителі можуть додатково підтримувати це, заохочуючи учнів вести облік незнайомих слів, документувати процеси пошуку та розмірковувати над «зробленим вибором, тим самим розвиваючи метакогнітивну усвідомленість та стратегічне мислення у вивченні мови» [17, с. 3]. Доповнюючи ці підходи, регулярне інтегрування цікавих словникових завдань, таких як словникові ігри та контекстні словесні завдання, у щоденні уроки не лише робить навчання інтерактивним, але й дозволяє учням неодноразово зустрічати та використовувати нові слова в різних контекстах, закріплюючи їхнє розуміння нюансів значень та зв'язків між словами.

Ці завдання, коли вони розроблені як інклюзивні та доступні для всіх учнів, допомагають подолати прогалину у словниковому запасі та підтримують учнів, які можуть ризикувати відставати, забезпечуючи рівні можливості для розвитку мови. Важливо, що впровадження роботи зі словниками в усю навчальну програму – через вправи з читання, письма, говоріння та аудіювання – створює динамічне та взаємопов'язане мовне середовище, де учні можуть «застосовувати свої зростаючі знання слів у різних сферах, тим самим посилюючи запам'ятовування та перенесення вивченого» [8, с. 7].

Щоб максимізувати вплив цих втручань, вчителі повинні надавати пріоритет регулярному, змістовному використанню словників (зокрема й діаспорних) та заохочувати до роздумів про зростання словникового запасу, водночас забезпечуючи, щоб словникові заняття були безперешкодно вплетені як у конкретні навчальні моменти, так і в можливості для випадкового навчання; цей інтегрований, орієнтований на учня підхід є важливим для розвитку міцних навичок словникового запасу та підтримки сталого розвитку мови протягом усього шкільного життя.

Вивчення лексикографії в школі значною мірою сприяє покращенню орфографічних та вимовних навичок учнів. Залучаючи різні типи словників, такі як орфографічні та фонетичні довідники, учні розвивають розуміння правильних форм слів та того, як їх точно артикулювати. Наприклад, орфографічні словники надають стандартизовані варіанти написання, тоді як довідники з вимови уточнюють моделі наголосів та звукосполучення, допомагаючи учням уникати поширених мовних помилок. Ці ресурси також сприяють самостійному навчанню, оскільки учні звертаються до них, щоб вирішити невизначеності щодо орфографії чи вимови. Зрештою, інтеграція лексикографічних інструментів у класну діяльність допомагає створити міцну основу для опанування письмових та усних аспектів української мови.

Лексикографія відіграє ключову роль у збагаченні словникового запасу учнів шляхом систематичного вивчення слів та цілеспрямованих вправ на словниковий запас. Спеціалізовані словники, такі як тлумачні або синонімічні словники, пропонують поглиблені визначення, приклади вживання та групи слів, що полегшує учням розуміння значень та розширення їхнього лексичного діапазону. Вчителі можуть використовувати ці ресурси для розробки цікавих завдань, які заохочують учнів до: вивчення синонімів та антонімів знайомих слів; дослідження походження та морфологічних структур слів; аналізу контекстуально залежних нюансів використання слів. Завдяки таким заняттям учні не лише знайомляться з новою лексикою, але й вчаться правильно застосовувати її у своєму письмі та мовленні, тим самим покращуючи свою комунікативну компетентність.

Ще однією важливою функцією лексикографії в освіті є сприяння правильному та точному використанню слів, що є основоположним для чіткого спілкування. Використовуючи тлумачні та етимологічні словники, учні отримують уявлення про семантичні нюанси та історичний розвиток слів. Це розуміння допомагає їм робити обґрунтований вибір слів для вираження своїх ідей, зменшуючи неоднозначність та сприяючи точності як в усному, так і в письмовому спілкуванні. Крім того, послідовне посилання на авторитетні

лексикографічні джерела культивує звичку критичного аналізу мови, заохочуючи учнів розмірковувати над доречністю вибору слів у різних контекстах. В результаті учні стають більш вправними у побудові точних, ефективних та стилістично доречних повідомлень.

Включення створення учнями міні-словників у клас – це ефективний спосіб сприяти практичному залученню учнів до лексикографії та поглиблювати розуміння учнями української лексики. Завдяки цьому творчому завданню учні активно збирають та впорядковують слова, визначення та приклади, що не лише покращує їхню обізнаність про структуру словника, але й закріплює правильне написання та вживання. Цей процес заохочує учнів стати міні-лексикографами, ретельно відбираючи слова та враховуючи такі аспекти, як частини мови та контекстуальне значення.

Ключові переваги цього підходу включають: зміцнення навичок користування словником та лексичної обізнаності; заохочення до самостійних досліджень та критичного мислення; сприяння спільному навчанню через групові проєкти. Складаючи власні словники, учні отримують практичний досвід роботи з принципами та завданнями лексикографії, що сприяє їхньому лінгвістичному розвитку та підвищує їхню впевненість у використанні довідкових матеріалів.

Лексикографічний аналіз художніх текстів – це ще один динамічний метод інтеграції лексикографії у шкільні завдання, що дозволяє учням досліджувати багатство мови, яку використовують автори. Цей тип аналізу передбачає визначення та інтерпретацію ключових слів, фраз або виразів у тексті, зосереджуючись на їхніх значеннях, нюансах та стилістичних ролях. Учні вчаться цінувати різноманітність словникового запасу та тонкі відмінності у виборі слів, що є важливим для розвитку глибокого володіння українською мовою. Наприклад, досліджуючи, як слова використовуються для передачі емоцій або створення образів, учні отримують розуміння як сили, так і точності мови. Отже, цей метод не лише покращує розуміння прочитаного, але й розвиває аналітичний спосіб мислення щодо вивчення слів у контексті.

Дослідження походження слів як класні проєкти пропонують стимулюючий спосіб для учнів заглибитися в етимологію та історичний розвиток української мови. Досліджуючи коріння та еволюцію вибраних слів, учні розкривають цікаві зв'язки між українською та іншими мовами, а також культурні та історичні впливи, які формували словниковий запас з часом. Такий дослідницький підхід сприяє ширшому розумінню змін та безперервності мови, заохочуючи учнів: відстежувати походження та трансформації певних термінів; порівнювати рідні та запозичені слова; виявляти закономірності семантичного зсуву та адаптації. Такі проєкти не лише пробуджують цікавість до історії української лексикографії, але й розвивають дослідницькі навички та розуміння глибини та динамізму мови.

Розробка вікторин та практичних завдань є ефективним методом оцінювання прогресу учнів у лексикографічній компетентності, оскільки дозволяє викладачам оцінювати розуміння через безпосереднє застосування знань. Завдяки використанню різноманітних типів запитань, таких як питання з вибором однієї правильної відповіді, заповнення пропусків та короткі відповіді, вчителі можуть перевірити здатність учнів розпізнавати визначення, аналізувати походження слів та застосовувати лексикографічні принципи в контексті. Наприклад, практичні завдання можуть включати впорядкування списку слів в алфавітному порядку або складання глосарію на основі художнього тексту, що залучає учнів до автентичної лексикографічної діяльності. Ці інструменти оцінювання гарантують, що учні не лише запам'ятовують термінологію, але й розвивають практичні навички, що стосуються ширшого вивчення української мови.

Взаємооцінювання та спільний зворотний зв'язок відіграють вирішальну роль у створенні сприятливого навчального середовища, одночасно покращуючи лексикографічну компетентність учнів. Коли учні оцінюють роботу один одного, наприклад, за допомогою міні-словників або проєктів з походження слів, вони беруть участь у критичному аналізі та конструктивному діалозі, що сприяє глибшому розумінню. Більше того,

спільний зворотний зв'язок дозволяє учням: виявляти поширені помилки та непорозуміння; отримувати доступ до різних точок зору та підходів до вирішення проблем; розвивати навички надання та отримання конструктивної критики. Цей підхід не лише зміцнює знання, але й покращує комунікативні навички та навички роботи в команді, що є «невід'ємною частиною ефективного лексикографічного дослідження» [27, с.66].

Роздуми над результатами навчання та викликами дозволяють учням усвідомити свій прогрес та визначити сфери для подальшого розвитку лексикографічної компетентності. Завдяки структурованій рефлексії, такій як письмові самооцінювання або обговорення в класі, учні можуть сформулювати те, що вони вивчили, усвідомити перешкоди, з якими вони зіткнулися, та поставити цілі для вдосконалення. Ця рефлексивна практика заохочує метакогнітивну усвідомленість, допомагаючи учням контролювати власний розвиток та адаптувати стратегії за потреби. Зрештою, сприяння рефлексії підтримує постійне вдосконалення лексикографічних навичок та сприяє довгостроковому оволодінню предметом.

Інтеграція української лексикографії до шкільної програми пропонує комплексний підхід до розвитку мовних навичок учнів та поглиблення їхнього розуміння української лексики. Вивчаючи різні словники, використовуючи інноваційні стратегії роботи в класі та цифрові інструменти, учні можуть покращити свій словниковий запас, вимову та загальну мовну компетенцію. Крім того, залучення учнів до творчої та аналітичної лексикографічної діяльності сприяє критичному мисленню та більшому розумінню багатства української мови. Регулярне оцінювання та рефлексія забезпечують ефективне набуття учнями лексикографічних навичок, що зрештою дає їм змогу точно та впевнено використовувати мову. Застосування цих методів не лише збагачує лінгвістичні здібності учнів, але й сприяє збереженню та цінуванню української мовної спадщини.

Інтерактивні вправи зі словником відіграють важливу роль у формуванні навичок роботи зі словниками серед учнів. Використовуючи онлайн-словники, наприклад “Мислово”, учитель може «залучати учнів до активної взаємодії зі словниковими статтями, пошуку нових слів та їхнього значення, а також аналізу отриманих слів» [10, с. 32]. Такі вправи можуть включити завдання на пошук українських відповідників до запозичених слів, вказати на визначення слова для його значень або складання власних словникових статей. Залучення учнів до участі у створенні словникового контенту розвитку критичного мислення та формує у них відповідне ставлення до збереження і розвитку рідної мови.

Групові заняття, зосереджені на вживанні слів, сприяють кращому засвоєнню лексичних одиниць та підвищують мовну компетентність учнів. Під час таких занять учні працюють у командах, виконуючи завдання на використання нових слів у контексті, розігруючи рольові ситуації або створюючи тематичні діалоги. Це дозволяє не тільки запам'ятовувати нову лексику, а й розуміти її функціонування в живому мовленні. Серед основних переваг групи можна виділити: обговорення значення та походження слів у колективі; розвиток вміння обґрунтовувати вибір слова у певній ситуації; закріплення знань про відмінності між питомими та запозиченими словами. Таким чином, групова робота активізує пізнавальну діяльність та разом формує навички ефективного мовного спілкування.

Проектне навчання з лексикографічними завданнями відкриває широкі можливості для творчої самореалізації учнів та поглибленого вивчення української лексики. Учні можуть працювати над створенням власних словників, укладати тематичні словники неологізмів або шукати сучасні українські відповідники для запозичених слів. Залучення до таких проєктів розвиває навички дослідницької діяльності, організації інформації та презентації результатів. Проектне навчання успіху: формування навичок самостійної роботи з лексикографічними джерелами; розвиток вміння аргументувати вибір термінів і пояснювати їх значення; виховання поваги до

мовної спадщини української діаспори. Таким чином, лексикографічне проектування інтегрує знання з різних мовознавчих дисциплін, стимулює інтерес до мови та розширює мовний кругозір учнів.

Сучасні онлайн-платформи для вивчення української лексикографії стали цінним ресурсом для учнів, що забезпечує доступ до словників, енциклопедій та лінгвістичних баз знань. Багато з цих платформ пропонують інтерфейс українською мовою, тематичні пошукові системи та додаткові навчальні матеріали, що дозволяють користувачам легко орієнтуватися в різноманітних лексичних даних. Наприклад, ресурси на кшталт [e2u.org.ua](http://e2u.org.ua) або VESUM відкривають широкий спектр словникових статей, а також можуть проводити текстову перевірку, порівняння синонімів та аналіз слововживання.

Мобільні додатки для лексикографічного навчання суттєво розширюють можливості самостійної роботи та практичного використання української мови поза класом. Завдяки інтерактивним функціям, як-от флеш-картки, правильному перекладу та текстовому доступу до словникових статей, користувачі можуть удосконалювати свої лексичні навички в будь-який зручний час. Основні переваги мобільних додатків для лексикографічного навчання: а) можливість швидко знаходити значення та вживання нових слів; б) зберігати важливі або складні слова для подальшого вивчення; в) відстежувати власний прогрес у навчанні. Це особливо важливо для українців закордоном, які часто стикаються з обмеженим доступом до традиційних навчальних матеріалів.

Оцінка надійності цифрових ресурсів є ключовим етапом у процесі опанування лексикографії, відсутність якості та актуальності інформації впливає на рівень мовної підготовки. Під час вибору онлайн-платформи чи мобільних додатків важливо звертати увагу на джерела даних, наявність наукової експертизи, а також регулярність оновлення контенту. Надійні ресурси мають: авторитетних укладачів або редакційні колегії; чіткі дані джерела словникових статей; рецензування чи підтримка лінгвістичних організацій. Використання перевірених цифрових інструментів допоможе

уникнути помилок у мовленні та забезпечить ефективне завантаження лексичних одиниць.

У вивченні процесу української лексикографії діаспори особливу увагу слід приділити розшифруванню скорочень та їх значень, які використані у словникових статтях. Ці скорочення охоплюють граматичні категорії, стилістичні помітки, сферу проживання та інші важливі характеристики слова. Наприклад, скорочення "ім." означає іменник, "дієсл." – дієслово, "заст." – застаріле слово, а "розм." – розмовне вживання. Розуміння таких скорочень дає можливість користувачам швидко орієнтуватися в структурі словника та правильно інтерпретувати семантичне навантаження лексеми. Це особливо важливо для представників діаспори, які не завжди мають постійний доступ до консультацій із вчителями або викладачами.

Не менш важливо навчитися орієнтуватися у вимовних і граматичних позначеннях, які зустрічаються в сучасних українських словниках. Такі позначення як ['], [j], [i], а також відомості про відмінювання, рід, число чи особу допомагають правильно вимовляти та граматично вживати слово. Для цього в словниках часто потрібні умовні позначення, аббревіатури або спеціальні символи. Як, для прикладу, граматичні таблиці, що додаються до словникових статей, складаються з таких елементів, як: скорочення роду (ч. – чоловічий, ж. – жіночий, с. – середній); відміна (I, II, III, IV); визначення часу дії (минулий, теперішній, майбутній) та ін.. Завдяки цьому користувачеві можна швидко знайти необхідну інформацію й уникати типів помилок при вживанні слів у мовленні.

Практичні вправи з розшифрування словникових статей є ключовим етапом для створення лексикографічної нотації та символів. Такі вправи передбачають аналіз реальних словникових статей з українських друкованих та електронних джерел, під час якого учні навчаються визначати значення скорочень, правильно читати фонетичну транскрипцію та ідентифікувати граматичні особливості слів. Підхід формує навички самостійної роботи з цим

повним типом словників, сприяє розвитку мовної компетентності та досягає успішності у використанні української мови в повсякденному житті.

Лексикографія (зокрема й української діаспори) відіграє вирішальну роль у покращенні навичок правопису та вимови, пропонуючи структуровані рекомендації, що сприяють оволодінню літературними нормами. Комплексні словники, особливо ті, що зосереджені на орфоепії та орфографії, надають чіткі приклади та правила, які допомагають користувачам орієнтуватися в складнощах писемної та усної української мови. Ці ресурси усувають прогалини в знаннях, які можуть виникнути через життя в багатомовному середовищі, де ризик мовної інтерференції високий. Звертаючись до авторитетних лексикографічних джерел, учні загальноосвітніх закладів можуть дотримуватися правильної вимови та правопису, зміцнювати свою мовну ідентичність та забезпечувати ефективне спілкування в навчальному процесі.

Ще одним значним внеском лексикографії є збагачення словникового запасу шляхом систематичного вивчення слів. Одномовні та двомовні словники діаспори знайомлять учнів з широким колом слів, ідіоматичних виразів та спеціалізованої термінології, слугуючи не лише довідковими інструментами, але й шляхами до глибшого культурного та лінгвістичного розуміння. Цей процес особливо важливий для українців діаспори, які можуть зіткнутися з прогалинами у своєму словниковому запасі через обмежене занурення в середовище носіїв іншої мови. Регулярне використання лексикографічних матеріалів заохочує активне розширення словникового запасу, дозволяючи людям точніше висловлюватися та розуміти ширший спектр текстів і розмовної мови.

Крім того, лексикографія сприяє правильному та точному використанню слів, надаючи авторитетні визначення, примітки щодо вживання та контекстуальні приклади. Тлумачні та етимологічні словники діаспори надають користувачам необхідні знання про значення слів, конотації та історичний розвиток, дозволяючи їм вибирати найбільш доречні терміни для

різних ситуацій. Це допомагає запобігти непорозумінням та сприяє лінгвістичній точності як у формальному, так і в неформальному середовищі. Спираючись на добре структуровані лексикографічні джерела, носії української мови за кордоном розвивали та удосконалювали свої мовні навички та зберігали цілісність української мови протягом поколінь.

Інтеграція створення міні-словників, написаних учнями, у навчальний процес є ефективним способом залучення молоді до лексикографічної діяльності й розвитку мовних компетентностей. Такі творчі завдання спонукають учнів самостійно відбирати слова з певної тематики, аналізувати їх значення й правильно оформлювати словникові статті, що покращує розуміння мовних норм і розширює словниковий запас. Завдяки цим практикам школярі підтримують досвід роботи з іншими типами лексичних одиниць і вчаться грамотно використовувати їх у мовленні. До ключових переваг створення міні-словників належать: розвиток навичок критичного мислення та аналізу лексики; формування умінь систематизувати мовний матеріал; підвищення інтересу до мови й словотворення. Такі завдання забезпечують глибше засвоєння мовних явищ і сприяють формуванню мовної культури.

Лексикографічний аналіз художніх текстів відкриває учням можливість не лише глибше зрозуміти зміст твору, а й дослідити особливості авторського стилю, мовної експресії та використання лексичних засобів. Аналізуючи тексти за допомогою словників діаспори, учні вчаться розпізнавати та інтерпретувати незнайомі слова, збагачують активний та пасивний словник, а також навчаються правильній інтерпретації контексту. До переваг такого підходу можна віднести: а) розвиток навичок текстового аналізу; б) удосконалення навичок роботи з довідковою літературою; в) формування чутливості до мовних нюансів та стилістичних прийомів. Таким чином, лексикографічний аналіз художніх текстів сприяє розвитку глибшого мовного чуття та аналітичного мислення.

Дослідження походження слів дозволяє учням зануритися в історію мови, розуміти зв'язки між іншими мовами та культурними шарами. Залучення школярів до етимологічних пошуків розвиває в них навички дослідницької роботи, сприяє формуванню клітинного бачення мовної системи та її історичного розвитку. Серед основних переваг таких проєктів: підвищення інтересу до історії рідної мови; розвиток умінь працювати з різноманітними джерелами інформації; формування міждисциплінарних зв'язків між мовознавством, історією, літературою. Завдяки дослідженню етимології учні краще розуміють природу слів і закономірності їх трансформації в українській діаспорі.

Оцінювання прогресу учнів у лексикографічній компетенції починається з розробки вікторин та практичних завдань, які дають можливість ефективно перевірити рівень засвоєння матеріалу. Вчителі переважно використовують не лише інструменти оцінювання, але й уміння використовувати лексикографічні навички на практиці. Завдання може включати такі форми контролю, як складання мінісловників, роботу з визначеннями, а також аналіз структурних особливостей словникових статей. Завдяки цьому учні мають можливість перевірити свої знання в реальних ситуаціях, що підвищує мотивацію до подальшого навчання.

Важливою складовою вивчення лексикографії є взаємооцінювання та спільний зворотний зв'язок, що сприяють розвитку критичного мислення та формуванню партнерських стосунків у групі. Учні можуть оцінювати роботу одного за певними критеріями, що є відповідальним та успішним у навчальному процесі. Такий підхід дозволяє кожному учаснику не лише отримати об'єктивну оцінку своїх досягнень, а й навчитися правильно формулювати зауваження та пропозиції щодо покращення лексикографічних робіт. Крім того, спільний аналіз помилок та досягнень дозволяє уникнути повторення типових хиб та стимулює обговорення складних моментів.

Рефлексія щодо результатів навчання та викликів, з якими стикаються учні, є завершальним етапом оцінювання лексикографічної компетенції. Учні

записують свої зауваження щодо своїх сильних і слабких сторінок, а також фіксують труднощі, які виникали під час виконання завдань. Такий підхід сприяє більш глибокому «усвідомленню процесу навчання та дозволяє планувати подальше вдосконалення навичок. також, рефлексія може включати обговорення питань, що викликали найбільше труднощів, а також щодо удосконалення пропозицій методики викладання лексикографії» [28, с.12].

Ефективна інтеграція матеріалів словникарства діаспори в уроки української мови може значно збагатити навчальний процес, розширити лінгвістичний і культурний кругозір учнів. Ось декілька рекомендацій щодо цього:

#### 1. Контекстуалізація матеріалів

Пояснюйте учням історичні та культурні особливості української діаспори, щоб створити зацікавленість у вивченні її словникового матеріалу.

Зв'яжуйте лексичні одиниці з реальними історичними фактами, побутом і культурою українців за кордоном.

#### 2. Використання дидактичних матеріалів

Включайте в навчальний план тематичні словнички або витяги зі словників діаспори для практичної роботи.

Розробляйте вправи на порівняння лексики діаспори і сучасної української мови, що допомагає виявити мовні варіанти та діалектизми.

#### 3. Проектна та дослідницька діяльність

Організуйте дослідницькі проекти, де учні збирають, аналізують і презентують лексичні особливості словникарства діаспори.

Створюйте мінісловники на основі матеріалів діаспорних словників для кращого закріплення знань.

#### 4. Інтерактивні методи навчання

Застосовуйте рольові ігри, дискусії, де учні виступають у ролі лексикографів або представників діаспори.

Використовуйте цифрові ресурси та онлайн-словники діаспори для інтерактивного вивчення.

## 5. Міжпредметне інтегрування

Поєднуйте лексикографічний матеріал з уроками історії, літератури, культури, щоб комплексно формувати уявлення про українську діаспору.

## 6. Формування критичного мислення

Заохочуйте учнів порівнювати лексичні одиниці, аналізувати їх походження, зміни в значенні, роль у мовній системі.

Загалом, інтеграція матеріалів словникарства діаспори сприяє не лише мовному розвитку, а й вихованню поваги до історичної пам'яті та культурної ідентичності.

Отже, аналіз різноманітних словників української діаспори, їх структурних особливостей і можливості застосування в навчальному процесі ефективно дозволяє формувати мовленнєву компетентність учнів. Інтеграція сучасних цифрових інструментів та активне використання лексикографічних завдань сприяють розвитку мовної обізнаності, а порівняльний аналіз джерел глибше розуміє особливості української лексики. Включення лексикографії у творчі та практичні завдання стимулює інтерес до мови та покращення формування відповідальної та компетентної мовної особистості. Таким чином, системне впровадження лексикографічних підходів в освітній процес є важливою складовою збереження та розвитку української мовної спадщини.

## ВИСНОВКИ

Лексикографія має важливе значення в шкільній програмі, оскільки «формує мовну компетентність учнів та навички роботи з іншими джерелами інформації» [11, с.5]. Вивчення основ української лексикографії (зокрема, й діаспорного словникарства) потрібно школярам, щоб краще розуміти значення, походження і вживання слів, а також розвивати критичне мислення при аналізі мовних явищ. У середній школі інтеграція лексикографічних знань реалізується через: ознайомлення з видами словників та їхньою структурою; виконання практичних завдань із пошуку й інтерпретації лексичних статей; залучення до викладання власних тематичних словників. Такий підхід сприяє формуванню самостійності у вивченні мови та розширює лінгвістичний кругозір учнів.

У програмах закладів загальної середньої освіти передбачено вивчення лексикографічних основ у курсах української мови й літератури, що супроводжується використанням різних підручників та посібників. Проте інтеграція матеріалів словникарства діаспори є недостатньо систематичною, що відкриває перспективи для розширення навчального контенту. Практичні справи включають роботу з різними типами словників, аналіз словникових статей, створення власних мінісловників.

Словники діаспори можуть доповнювати традиційні джерела сучасними лексичними зразками, культурними контекстами, іноземними запозиченнями, які наявні в мовленнєвій практиці українців за кордоном. Вони стають ресурсом для поглибленого вивчення культурних особливостей, історії мови, а також розвитку міжкультурної компетенції.

Лексика, що представлена в словниках діаспори, часто має культурно-історичне забарвлення, що може бути як перевагою, так і викликом для учнів різних вікових груп. Для молодших школярів важливо забезпечити доступність лексичного матеріалу – прості пояснення, наочні приклади, ігрові

завдання. Для старших класів можна пропонувати глибший аналіз, наприклад, порівняння лексичних одиниць, дослідження етимології та культурного контексту.

Оцінка відповідності матеріалу також стосується мовної компетенції учнів, їхнього досвіду та мотивації. Необхідно враховувати, що лексика діаспори може містити застарілі або архаїчні форми, які не завжди будуть зрозумілі сучасним школярам. Отже, важливо адаптувати словниковий матеріал, поєднуючи традиції і сучасні мовні реалії.

У навчальному процесі словники діаспори можна використовувати як: джерело для розвитку словникового запасу через тематичні завдання (наприклад, «подорож українською діаспорою»); матеріал для порівняльного аналізу мовних одиниць, що сприяє критичному мисленню; підґрунтя для творчих проєктів, наприклад, складання мінісловників або створення мультимедійних презентацій; засіб розвитку міжкультурної компетентності – учні знайомляться з мовними особливостями українців, що живуть за кордоном.

Практичне впровадження словників потребує використання інтерактивних технологій, групових обговорень, рольових ігор, що робить роботу зі словниками цікавою і мотиваційною.

Перспективи розвитку та вдосконалення навчальних програм пов'язані з: інтеграцією матеріалів діаспорного словникарства у стандартизовані програми з української мови; розробкою спеціалізованих методичних комплексів, які б поєднували теоретичний та практичний аспекти лексикографії; підвищенням кваліфікації вчителів через тренінги, семінари та вебінари по роботі з лексикографічними джерелами; використанням міждисциплінарного підходу, де лексикографія пов'язується з історією, культурою та літературою; підтримкою співпраці між навчальними закладами в Україні та організаціями діаспори для обміну досвідом і ресурсами.

Практичні рекомендації для вчителів та методистів: включати словники діаспори в навчальну програму як додатковий матеріал для розвитку

лексичних і комунікативних навичок; проводити тренінги з методики роботи з лексикографічним матеріалом; використовувати інтерактивні форми роботи: проекти, ігрові завдання, групові обговорення; адаптувати складний лексичний матеріал до рівня сприйняття учнів; залучати цифрові ресурси для підвищення зацікавленості учнів.

Напрями подальших досліджень у цій галузі: розробка сучасних методичних комплексів із врахуванням специфіки словникарства діаспори; аналіз ефективності використання діаспорних словників у різних регіонах України; вивчення впливу цифрових технологій на процес засвоєння лексикографічних знань; порівняльні дослідження лексикографічної діяльності в Україні і в діаспорі; розробка електронних ресурсів, що об'єднують матеріали словникарства діаспори для навчального використання.

Магістерська робота демонструє, що словникарство української діаспори є цінним ресурсом для шкільної освіти, який збагачує мовний досвід учнів, сприяє збереженню національної ідентичності та розвитку міжкультурної компетентності. Однак існують суттєві виклики у впровадженні цих матеріалів в освітній процес, які потребують системного вирішення.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар Н.В. Способи і методи структуризації термінологічної лексики. Теорія та прагматика термінологічної лексики. К., 1991. С.6-7.
2. Вербенец М. Принципи творення сучасного двомовного словника юридичної термінології. Вісник Міжнародного слов'янського університету: Серія „Філологічні науки”. Х., 2003. Т. 6, № 3. С. 5-7.
3. Вербенец М. Типологія системних відношень української та польської юридичних субмов. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика: Вип. Х. К.: ВПЦ „Київський університет”, 2004. С. 103-115.
4. Винник В.О. Принципи добору реєстру термінологічних словників. Історія, стан і перспективи розбудови української термінології. К., 1992. С. 15-21.
5. Головащук С. Перекладні словники і принципи їх укладання: На лексичному матеріалі російської та української мов. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наук, думка, 1976. 247 с.
6. Горецький П. Історія української лексикографії. Київ: Вид-во АН УРСР, 1963. 242 с.
7. Демська О. Вступ до лексикографії. К.: Києво-Могилянська академія, 2010. 266 с.
8. Дубічинський В. Українська лексикографія: історія, сучасність та комп'ютерні технології : навчальний посібник. Харків: НТУ «ХП», 2004. 203 с.
9. Зарицький М.С. Актуальні проблеми українського термінознавства: Підручник. К.: ІВЦ Видавництво „Політехніка”; ТОВ Фірма „Періодика”, 2004. 128 с.
10. Інтегрована лексикографічна система: Словники України. Національна академія наук України; Український мовно-інформаційний фонд. Версія 1.00. 2001.

- 11.Калашник В., Медведєва О., Черпак М. Інтернаціоналізація науково-технічної термінології як чинник становлення й розвитку української терміносистеми. *Українська термінологія і сучасність*: Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. К., 1997. С. 44–46.
- 12.Калашник В.С., Філон М.І. Термінологізація загальновживаного слова (семантико-лексикографічний аспект). Тези доповідей III Міжнародної наукової конференції „Проблеми української науково-технічної термінології”. Львів, 1994. С. 88–89.
- 13.Кияк Т.Р. Науково-технічний переклад (теоретичні та практичні аспекти). *Іноземна філологія*. 1992. С. 141-147.
- 14.Кияк Т.Р. Прагматичні аспекти стандартизації української термінології. *Мовознавство*. 1993. № 1. С. 35–38.
- 15.Комова М. Українська термінографія (1948-2002): Бібліографічний покажчик. Л.: Ліга-Прес, 2003. 112 с.
- 16.Кочерга О., Непийвода Н. Тенденції української термінологічної лексикографії. *Урок української*. 2000. № 3. С. 25-29.
- 17.Наконечна Г. Українська науково-технічна термінологія: Історія і сьогодення. Л.: Кальварія, 1999. 105 с.
- 18.Національні та інтернаціональні компоненти в сучасних терміносистемах. К.: Наукова думка, 1993. 237 с.
- 19.Онуфрієнко Г.С. Зовнішні ресурси української юридичної термінології: взаємодія детермінованих та випадкових процесів. *Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України*. Запоріжжя, 1999. № 3(8). С. 226-237.
- 20.Онуфрієнко Г.С. Фахова термінологія як національна лінгвомодель системи фахових понять у науковому інформаційному просторі (на матеріалі джерел української правничої термінології). *Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України*. Запоріжжя, 1999. № 2(7). С. 235-252.

- 21.Паламарчук Л. Загальномовний словник і термінологія. *Мовознавство*. 1975. № 3. С. 22-32.
- 22.Паламарчук Л. Лексикографічна інтерпретація ономастичної лексики. *Мовознавство*. 1984. № 6. С. 43-48.
- 23.Паламарчук Л. Нові горизонти української лексикографії. *Українська мова і література в школі*, 1986. № 2: С. 42-44
- 24.Паламарчук Л. Українська радянська лексикографія: питання історії, теорії та практики. Київ: Наук. думка, 1978. 203 с.
- 25.Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. Л.: Світ, 1994. 216 с.
- 26.Пилипчук Д. Словники української мови: 1596-2018. Бібліограф. покажчик. К.: Видавн. центр «Просвіта», 2020. 1072 с.
- 27.Полюга Л.М. Термінологічне значення в семантичній системі слова. Тези доповідей II Міжнародної наукової конференції „Проблеми української науково-технічної термінології”. Львів, 1993. С. 79–81.
- 28.Полюга Л.М., Симоненко Л.О. Укладання термінологічних словників: Принципи побудови. Хмельницький, 1991. 29 с.
- 29.Порадник для укладачів фахових словників (початкова редакція проекту). Офіційна інтернет-сторінка Технічного комітету стандартизації науково-технічної термінології <http://www.polynet.lviv.ua/tc.terminology/>.
- 30.Сербенська О. Формування і розвиток української наукової термінології. *Наук. т-во ім. Т. Шевченка і українське національне відродження*: Зб. наук. пр. і матеріалів I наук. сесії НТШ (березень 1990). Л., 1992. С. 87-94.
- 31.Сергєєва Г.А. Сучасні тенденції розвитку терміносистеми української правничої мови. *Українська термінологія і сучасність*: Зб. наук. праць: Вип. IV. К.: КНЕУ, 2001. С. 265 – 267.
- 32.Склад і структура термінологічної лексики української мови. К.: Наукова думка, 1984. 194 с.

- 33.Словник інтернаціональних терміноелементів грецького та латинського походження в сучасній термінології. Уклад.: І.М. Гнатишина, Т.Р. Кияк. К.: Видавничий дім „KM Academia”, 1996. 104 с.
- 34.Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень. Уклад. Л.О. Пустовіт та ін. К.: Довіра, 2000. 1018 с.
- 35.Словник термінів і понять, що вживаються у чинних нормативно-правових актах України. Відп. ред. Сіренко В.Ф., Станік С.Р. К.: Оріяни, 1999. 502 с.
- 36.Тараненко О. Лінгвістичні проблеми української термінології. *Наука і суспільство*. 1998. № 1/2. С. 7–10.
- 37.Українська лексикографія 1917– початку ХХІ ст.. *Українська мова: енциклопедія*. К. : Вид-во «Української енциклопедії ім. М. П. Бажана», 2004. С. 300–304.
- 38.Шевченко Л.І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу: Монографія. К., ВПЦ „Київський університет”, 2001. 478 с.
- 39.Юзьків Я. Засади формування систем стандартизованих термінів. Тези доповідей IV Міжнародної наукової конференції „Проблеми української науково-технічної термінології”. Л., 1996. С. 4-5.
- 40.<https://kum.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites.pdf> Історія української лексикографії